

University of Groningen

Hulpverlening aan adolescenten

Klomp, Martinus

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1992

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Klomp, M. (1992). *Hulpverlening aan adolescenten: een bijdrage aan methodieontwikkeling in Trainingscentra voor Kamerbewoning*. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Hoofdstuk 9

ONDERZOEKSRESULTATEN: SAMENHANG TUSSEN PROBLEMEN VAN BEWONERS EN DE BEGELEIDINGSWIJZE

9.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de in hoofdstuk 8 beschreven analyses uiteengezet. Deze resultaten betreffen samenhangen tussen problemen van bewoners en de begeleidingswijze. Gezien de doelstelling van deze studie - een bijdrage leveren aan methodiekontwikkeling in TCK's - is een inhoudelijke uitwerking van deze samenhangen van groot belang. Dit vraagt een uitvoerige beschrijving van resultaten.

Allereerst worden de resultaten van de in paragraaf 8.5 beschreven analyse van "als-dan combinaties" weergegeven (9.2). Vervolgens worden de samenhangen tussen problemen van bewoners en de begeleidingswijze beschreven in de vorm van een "methodisch vignet" (9.3). De term "methodisch vignet" behoeft enige toelichting. Het franse woord "vigne" staat voor "wijnstok". De aanduiding "methodisch vignet" in het onderhavige onderzoek symboliseert een samenhangend geheel van methodische overwegingen, dat nog volop in ontwikkeling is. In het methodisch vignet wordt de samenhang tussen bepaalde problemen van bewoners en de begeleidingswijze zo compleet mogelijk beschreven. In ieder vignet worden conclusies getrokken naar aanleiding van de gevonden samenhangen.

9.2 "Als-dan combinaties": begeleidingswijze bij problemen in het contact met ouders

In paragraaf 8.5 is de werkwijze beschreven van de inhoudelijke analyse van geselecteerde "als-dan combinaties". Daarbij zijn "als-dan combinaties" welke voorkomen met een intensiteit van + of ++ (zie tabel 8.3) inhoudelijk uitgewerkt en per type "als-dan" samengevat in de vorm van "als"-clusters. Een en ander heeft geleid tot 71 clusters. Ter wille van de leesbaarheid is gekozen voor een exemplarische weergave van deze clusters (9.2.1). Alleen de categorie "problemen in het contact met de ouders" (a.oud) wordt als exemplaar uitgewerkt. Deze categorie komt voor bij alle bewoners en heeft de grootste relatieve zwaarte in

vergelijking met andere categorieën. De inhoudelijke uitwerking van de resultaten als geheel kan desgewenst worden ingezien. Een kwantitatief overzicht van deze resultaten is te vinden in bijlage 12.

Verder heeft er een analyse plaatsgevonden van "dan"-patronen, combinaties van "dan's" die verwijzen naar een bepaalde strategie (paragraaf 8.5). Ook van deze analyse worden de resultaten met betrekking tot "problemen in het contact met de ouders" als exemplaar weergegeven (9.2.2). Daarbij zijn de clusters, die betrekking hebben op dezelfde thematiek gecombineerd. Een inhoudelijke uitwerking van de resultaten als geheel kan desgewenst worden ingezien.

9.2.1 Clusters van "als-dan combinaties"

De analyse van "als-dan combinaties" met betrekking tot "problemen in het contact met de ouders" heeft acht clusters opgeleverd.

a.oud/c.cdg ++ a-d = 19 bw = 13 bg = 9 ¹⁴

* Cluster 5:

Problemen als gevolg van irreële verwachtingen of behoeften van de bewoner ten opzichte van de ouders (moeder als vriendin willen zien, thuissituatie idealiseren).

Werkwijze:

De bewoner met beide benen op de grond zetten; nagaan met de bewoner wat haalbaar is in het contact met de ouders; de bewoner de realiteit van de situatie van de ouders onder ogen laten zien.

(a-d = 10 ¹⁵ bw = 6 bg = 6)

* Cluster 6:

Contact met de ouders vermijden, geen contact met de ouders willen (met name bij allochtone jongeren).

¹⁴ ++/+ = relatieve zwaarte, a-d = aantal "als-dan combinaties", bw = aantal bewoners, bg = aantal begeleiders.

¹⁵ Cluster 5 en 6 betreffen 14 "als-dan combinaties", terwijl het aantal "als-dan combinaties" voor a.oud/c.cdg 19 bedraagt. Dit betekent, dat er bij 5 "als-dan combinaties" geen clustering mogelijk is (zie paragraaf 8.5.1). Een en ander komen we ook tegen bij de overige resultaten.

Werkwijze:

Wijzen op de onvermijdelijkheid van het contact met de ouders, waardoor het beter is het contact ondanks alle problemen toch maar aan te gaan.

(a-d = 4 bw = 4 bg = 4)

a.oud/c.inz + a-d = 29 bw = 20 bg = 11

* Cluster 7:

De bewoner heeft snel strijd en ruzie met de ouders om diverse redenen.

Werkwijze:

Inzicht geven in hoe de bewoner en de ouders met elkaar omgaan en in de losmakingsprocessen die daarbij een rol spelen.

(a-d = 8 bw = 6 bg = 6)

* Cluster 8:

Gevoelens van boosheid ten opzichte van de ouders (naar aanleiding van bepaalde handelwijze van de ouders of het gevoel niet geaccepteerd te worden).

Werkwijze:

- Inzicht geven in het gedrag van de ouders.
- Inzicht geven in positieve aspecten van het gedrag van de ouders (herbenoemen).
- Inzicht geven in de consequenties van de wijze waarop de bewoner met zijn gevoelens omgaat.

(a-d = 8 bw = 7 bg = 6)

* Cluster 9:

De bewoner voelt zich afhankelijk van de ouders en stelt zich afhankelijk op.

Werkwijze:

Inzicht geven in hoe de bewoner en de ouders met elkaar omgaan en de consequenties, die dat heeft.

(a-d = 4 bw = 3 bg = 2)

a.oud/c.sug + a-d = 34 bw = 18 bg = 11

* Cluster 10:

De bewoner stelt zich afhankelijk op in het contact met de ouders (zich richten op

het oordeel van de ouders, eigen mening niet kenbaar durven maken, zich verplicht voelen naar de ouders).

Werkwijze:

- De bewoner aanraden om af te gaan op wat hij zelf wil, eigen keuze te maken.
- Suggestie doen dat de bewoner voorafgaand aan een gesprek met de ouders voor zichzelf opschrijft wat hij vindt of wat hij ter sprake wil brengen in dat gesprek.

(a-d = 9 bw = 6 bg = 6)

* Cluster 11:

De bewoner heeft voortdurend ruzie met de ouders.

Werkwijze:

- De bewoner aanraden om aan de ouders kenbaar te maken wat hem dwars zit, eventueel door middel van een brief om enige afstand in te bouwen.
- Suggestie doen dat de bewoner ook gewoon gezellige dingen met de ouders doet, die niet direct aanleiding tot ruzie geven.

(a-d = 5 bw = 5 bg = 5)

* Cluster 12:

De bewoner loopt rond met agressieve (soms depressieve) gevoelens ten opzichte van de ouders.

Werkwijze:

- Suggestie doen dat de bewoner praat met de ouders over wat hem dwars zit.
- (Bij ernstige problematiek) de bewoner aanraden contact op te nemen met een psycholoog.

(a-d = 4 bw = 3 bg = 3)

a.oud/c.rol + a-d = 7 bw = 3 bg = 3

Geen clusters.

9.2.2 Samenhangende "dan"-patronen

De analyse van samenhangende "dan"-patronen met betrekking tot "problemen in het contact met de ouders" levert het volgende op:

Thema "voortdurende ruzies" (clusters 5, 7 en 11)

- *Als de bewoner problemen met zijn ouders heeft vanwege zijn verkering*
dan geeft de begeleider de bewoner inzicht in het losmakingsproces ("je ouders moeten er nog aan wennen..")
dan adviseert de begeleider de bewoner om zijn gevoelens hierover aan de ouders duidelijk te maken en
dan bereidt de begeleider samen met de bewoner het gesprek met de ouders voor.
- *Als de bewoner ruzie heeft gehad met zijn ouders en daar last van heeft*
dan confronteert de begeleider de bewoner met zijn eigen aandeel in het conflict
dan laat de begeleider zien wat de arrogante houding van de bewoner bij hem oproept en
dan geeft hij de bewoner inzicht in andere manieren van reageren.
- *Als het contact tussen de bewoner en zijn ouders thuis steeds op ruzie uitloopt, doordat beiden gaan praten over onderlinge problemen*
dan wijst de begeleider de bewoner op zijn te hoge verwachtingen ten aanzien van de ouders en
dan raadt de begeleider de bewoner aan vooral bij zijn ouders op bezoek te gaan als er een concrete (gezellige) activiteit is.

Thema "dreigende breuk" (cluster 6)

Geen samenhangende "dan"-patronen.

Thema "opgekropte gevoelens van ongenoegen" (clusters 8 en 12)

- *Als de bewoner kwaad is over een streek die zijn vader hem geleverd heeft en een gesprek met hem wil afzeggen (afhaakt)*
dan geeft de begeleider de bewoner ruimte om zijn gevoelens te uiten
dan steunt de begeleider de bewoner in zijn gevoelens en
dan maakt de begeleider duidelijk dat die gevoelens juist een reden zijn om het gesprek door te laten gaan.
- *Als de bewoner boos is op zijn vader en hem niet wil berichten over het zakken voor een examen*
dan toont de begeleider begrip voor de gevoelens van de bewoner ten opzichte van zijn vader
dan doet de begeleider de suggestie aan de bewoner om vader een briefje te schrijven of samen een gesprek met vader voor te bereiden en

dan legt de begeleider uit waarom hij vindt, dat de bewoner vader hiervan in kennis moet stellen.

Thema "afhankelijke opstelling" (clusters 9 en 10)

- *Als* de bewoner los moet komen van zijn ouders en weerbaar moet worden
dan confronteert de begeleider de bewoner met hoe hij bezig is
dan stimuleert de begeleider de bewoner om zelf met oplossingen voor het probleem te komen
dan geeft de bewoner zijn mening over de keuze van de bewoner en
dan ondersteunt de begeleider de uiteindelijke keuze van de bewoner.
- *Als* de bewoner moet leren eigen keuzen te maken in het contact met zijn ouders in plaats van steeds aan de verwachtingen van zijn ouders te voldoen
dan geeft de begeleider de bewoner inzicht waarom de contacten tussen de bewoner en zijn ouders steeds vastlopen
dan helpt de begeleider de bewoner zicht te krijgen op zijn eigen keuzen.
- *Als* de bewoner het moeilijk vindt om zijn eigen mening duidelijk te maken in het contact met zijn vader en er zal een gesprek plaatsvinden tussen de bewoner, zijn vader en de begeleider over de toekomstplannen van de bewoner (schoolkeuze)
dan maakt de begeleider duidelijk dat het van belang is, dat de bewoner zelf aangeeft in het gesprek wat zijn plannen zijn
dan zet de begeleider uiteen welke steun de bewoner in het gesprek met vader kan verwachten
dan vraagt de begeleider welke zaken de bewoner in het gesprek aan de orde wil stellen en
dan doet de begeleider de suggestie dat de bewoner tevoren opschrijft wat hij aan vader wil vertellen.

9.3 Methodische vignetten

In een methodisch vignet wordt de samenhang tussen problemen van de bewoners en de begeleidingswijze zo compleet mogelijk beschreven. De resultaten van alle verrichte analyses worden hier geïntegreerd. Uitgangspunt hierbij zijn de in paragraaf 8.4.1 geselecteerde categorieën.

Een vignet heeft de volgende inhoud:

I. Beschrijving van de problemen van de bewoner: *Problematiek*.

Bron:

Categorieën: inhoudelijke uitwerking van typen problemen van bewoners (zie paragraaf 6.3.4 en 7.2).

II. Beschrijving van de samenhang tussen problemen van bewoners en de begeleidingswijze: *Begeleidingswijze*.

Allereerst wordt een begeleidingsprofiel gepresenteerd ontleend aan tabel 8.3. Vervolgens worden thema's (combinaties van clusters; zie paragraaf 8.5 en 9.2.2) uitgewerkt.

Bronnen:

* Categorieën (zie paragraaf 7.3).

* Analyse van "als-dan combinaties": de in paragraaf 8.5 en 9.2 beschreven samenhangen tussen problemen bewoners en de wijze van begeleiden.

* Analyse van begeleidingsgebeurtenissen per bewoner: de per bewoner geschreven "role-by-time" matrices (zie paragraaf 8.5).

III. *Conclusies* met betrekking tot samenhangen tussen problemen van bewoners en de wijze van begeleiden. Het gaat hier om grote lijnen, welke in de begeleidingswijze te onderkennen zijn; daarbij komen ook houdingsaspecten aan de orde.

Bron:

De bij I en II beschreven aspecten. De begeleidingsprofielen worden in verband gebracht met centrale elementen in de wijze van begeleiden.

Contrôle

De methodische vignetten zijn door de projectleider geschreven. Bij de beschrijving van de vignetten kan zich het probleem voordoen van "holistic fallacy" (p.79), de neiging om bevindingen met betrekking tot de begeleidingswijze als meer gestructureerd, congruent of plausibel op te vatten dan ze zijn. Ter voorkoming van dit probleem is door een tweede - niet bij het onderzoek betrokken persoon - gecontroleerd in hoeverre de vignetten terug te vinden zijn in de bronnen waarop ze zijn gebaseerd.

Dit heeft geleid tot enkele kleine bijstellingen.

9.3.1 Begeleidingswijze bij problemen met praktische zaken

I. Problematiek

Praktische zaken waar bewoners problemen mee hebben, zijn:

- * Met geld omgaan: een bankrekening openen, budget maken, beheren van het geld, sparen, zelf geld lenen of uitlenen.
- * Eten koken, een menu samenstellen, gezond eten.
- * Zelfverzorging: regelmatig schone kleren aantrekken, douchen, hygiëne.
- * Verrichten van een aantal (schoonmaak)taken in huis ten aanzien van de ruimten, die gezamenlijk gebruikt worden.
- * Zoeken van woonruimte, regelen van huisvesting, organiseren van een verhuizing.
- * Regelen van een uitkering, studiefinanciering, verzekeringen, formulieren invullen.
- * Sollicitatiebrieven schrijven.
- * Nederlands leren (bij allochtone jongeren).

Begeleiders constateren een samenhang tussen praktische zaken en psychosociaal functioneren. Het inrichten en op orde houden van de eigen kamer heeft te maken met een eigen plek maken, zich thuis voelen. Aan zelfverzorging ligt een gevoel ten grondslag van zichzelf de moeite waard vinden. Het al dan niet verrichten van bepaalde taken in huis kan iets zeggen over het contact met medebewoners. Voor het zoeken naar woonruimte, solliciteren, een plan maken voor de vakantie is voorwaarde dat een bewoner enig perspectief ziet.

Problemen in het praktische vlak kunnen naar de mening van begeleiders indicatief zijn voor onderliggende psychosociale problematiek.

II. Begeleidingswijze

Het begeleidingsprofiel (c.categorieën) ziet er als volgt uit:

++	+	o	-	--
c.str c.dir c.sam	c.ver	c.bet c.cze c.beg	c.doe c.sug c.inz c.vra	c.rui c.ser c.pos c.cdg c.rol

Tabel 9.1 Begeleidingsprofiel "problemen met praktische zaken"

II.1 "Moeilijke regelzaken"

Centrale elementen

Het regelen van een uitkering, eten koken, naar het uitzendbureau gaan voor werk, het zoeken van woonruimte tegen het einde van het TCK-verblijf en soortgelijke zaken vormen een moeilijke opgave voor bewoners. Wanneer de jongere hiertoe niet zelfstandig in staat is, doet de begeleider deze zaken samen met de jongere. De werkwijze is als volgt:

- * De activiteit wordt gezamenlijk voorbereid.
- * De bewoner en de begeleider gaan samen op pad (naar de sociale dienst en dergelijke).
- * De begeleider laat de bewoner die dingen, die hij in principe zelf aankan, ook zelf doen en ondersteunt indien nodig.
- * Zaken die de bewoner niet kan, worden door de begeleider gedaan, waarbij deze zich nadrukkelijk als voorbeeld presenteert.
- * Achteraf wordt nabesproken hoe een en ander verlopen is.

Nuanceringen

- * Jongeren met een internaatsverleden zijn gewend dat er veel voor hen geregeld wordt en stellen zich vaak afhankelijk op. Bij deze jongeren is de begeleider er alert op dat hij niet te snel dingen overneemt.
- * Wanneer de bewoner weinig zelfvertrouwen heeft, is het van groot belang dat

hij succesvolle ervaringen opdoet. De begeleider zorgt ervoor dat de bewoner die dingen zelf doet, die tot een positief resultaat (kunnen) leiden.

II.2 "Slordig en slonzig"

Centrale elementen

Wanneer een bewoner een grote troep maakt op zijn kamer en/of in de gezamenlijke keuken en zichzelf verwaarloost, dan zijn er in de begeleidingswijze de volgende elementen te vinden:

- * De bewoner confronteren met zichzelf en met de situatie die hij creëert.
- * De bewoner stimuleren zijn zaken op orde te brengen.
- * Duidelijke eisen stellen ten aanzien van bepaalde zaken (zoals schoonhouden van keuken).
- * Nagaan of de bewoner aan de gestelde eisen heeft voldaan.

Nuanceringen

- * Naarmate er zaken in het geding zijn die te maken hebben met hygiëne, stelt de begeleider zich eisender en directiever op.
- * Bij een bewoner die moeite heeft met het leggen van contacten, maakt de begeleider duidelijk dat een grote troep op de kamer en een onverzorgd uiterlijk (niet gewassen, zweetlucht) ertoe kan leiden, dat anderen niet graag op bezoek komen.

II.3 "Problemen in het omgaan met geld"

Centrale elementen

Bij bewoners die niet met geld om kunnen gaan, bieden begeleiders veel structuur. Aandachtspunten zijn:

- * Haalbaarheid: het maandgeld wordt bijvoorbeeld in wekelijkse porties gegeven.
- * Overzichtelijkheid: de begeleider stimuleert de bewoner om een bankrekening te openen of een kasboekje bij te houden.
- * Planning: de begeleider maakt met de bewoner een budgettering van vaste en variabele kosten, mogelijke keuzen en prioriteiten; soms wordt voor bepaalde zaken een spaarrekening geopend.

In de begeleidingsgesprekken wordt regelmatig teruggekomen op de wijze waarop de bewoner zijn geld besteed heeft.

III. Conclusies

Leren omgaan met praktische zaken is in het TCK geen vrijblijvende aangelegenheid. Van een bewoner wordt verwacht, dat hij een aantal praktische zaken leert en begeleiders stellen in dit opzicht eisen aan de bewoner, vooral wanneer zaken betrekking hebben op hygiëne (dir ++). Een en ander wordt planmatig aangepakt, rekening houdend met haalbaarheid (str ++). Uit het begeleidingsprofiel zou afgeleid kunnen worden, dat begeleiders aan deze zaken niet al te veel discussies besteden (ser --, rol --, pos --, vra -, inz -). De houding van begeleiders wordt gekenmerkt door nuchterheid en praktische gerichtheid. De betrokkenheid van de begeleider komt tot uitdrukking in het samen doen van moeilijke zaken (sam ++) met in acht neming van een zo groot mogelijke zelfstandigheid en eigen verantwoordelijkheid van de bewoner (ver +).

9.3.2 Begeleidingswijze bij problemen in het contact met de ouders

I. Problematiek

Bij jongeren die vanuit een gezin in het TCK geplaatst zijn - al dan niet na een korte opvangperiode - zijn de problemen in het contact met de ouders actueel. Een vastgelopen conflictsituatie met de ouders is meestal aanleiding tot plaatsing. Van de in het onderzoek betrokken jongeren zijn er 21 (68%) vanuit een gezinssituatie geplaatst. Echter ook bij jongeren die vanuit een internaat komen, spelen problemen in het contact met de ouders.

Begeleiders constateren de volgende problemen:

- * De jongere voelt zich betutteld, als een klein kind behandeld, soms door overbezorgdheid van de ouders. Er zijn conflicten over hoe je moet leven, welke vrijheden de jongere zich al dan niet kan permitteren. Belangrijk is dat de jongere leert onderhandelen, leert om zaken te bespreken in plaats van met agressie en boosheid te reageren. Belangrijk is ook dat de jongere leert zelf verantwoordelijkheid te nemen voor zijn leven en niet de zorg van de ouders misbruikt op momenten waarop het hem uitkomt.
- * De jongere probeert krampachtig te voldoen aan de verwachtingen van de ouders, stelt zich afhankelijk op of past zich schijnbaar aan. Van belang is, dat de jongere leert om zijn eigen mening onder woorden te brengen in het contact

met de ouders. Hij dient weerbaar te worden en zijn eigen koers te bepalen.

- * Allochtone jongeren, vooral degenen die een Turkse of Marokkaanse achtergrond hebben, nemen ten aanzien van het voorgaande een speciale positie in. Het eigen cultuurpatroon, waarin gehoorzaamheid aan de ouders en het volgen van de tradities centraal staan, botst met de westerse denkbeelden van eigen keuze en verantwoordelijkheid. Een breuk met de opvattingen van de ouders kan uitstoting uit de familie betekenen, waardoor de jongere in een isolement dreigt te komen. Herstel van het contact met de ouders is wenselijk, zonder overigens het belang van enculturatie ten aanzien van leeftijdgenoten uit het oog te verliezen.
- * Het leren hanteren van de eigen gevoelens ten opzichte van de ouders is een veel voorkomend thema. De gevoelens die de jongere heeft zijn vaak heftig, ongenueanceerd, wisselend en ambivalent. Deels is dit eigen aan de levensfase waarin de jongere zich bevindt. Een en ander kan echter buitensporige vormen aannemen zowel bij het onderdrukken van die gevoelens, als bij het uiten ervan. Soms reageert de jongere dergelijke gevoelens af in stoned-zijn of vandalisme. Belangrijk is dat de jongere zijn eigen gevoelens onderkent, leert om nuanceringen aan te brengen en z'n gevoelens op adequate wijze leert te uiten ten opzichte van zijn ouders.
- * Afwijzingsproblematiek komt regelmatig voor. De jongere is bliksemafleider geworden bij ruzies tussen de ouders, voelt zich niet geaccepteerd of in de steek gelaten. Hij ervaart zichzelf als het "probleemkind", de oorzaak van alle ellende. Hij moet immers het huis uit. Als gevolg hiervan ontstaat er bij de jongere dikwijls een overmatige behoefte aan acceptatie en erkenning door de ouders. Dit kan leiden tot irreële verwachtingen ten opzichte van de ouders: moeder willen zien als de beste vriendin en teleurgesteld raken als dat niet het geval blijkt te zijn. Belangrijk is, dat de jongere de realiteit, zoals die is, onder ogen ziet en zijn ouders leert accepteren zoals ze zijn.
- * Er is sprake van echtscheidingsproblematiek, waardoor de jongere in de verdrukking gekomen is. Bij 18 van de 31 jongeren - dus bij 58% - is er sprake van een echtscheidingssituatie. Problemen ontstaan vooral wanneer de jongere betrokken wordt in de onderlinge strijd tussen beide ouders. Begeleiders noemen loyaliteitsproblematiek, zich afgewezen voelen door één van beide ouders, problemen met het accepteren van een nieuwe vriend(in) van één van beide ouders enzovoorts.
- * Sommige problemen hangen samen met het dysfunctioneren van de rest van het gezin of bepaalde leden daaruit. Bijvoorbeeld: moeder is alcoholiste en de dochter voelt zich overmatig verantwoordelijk voor moeder.

- * Tenslotte wordt genoemd het op zoek gaan van jongeren naar hun eigen wortels: waar kom ik vandaan, wie zijn mijn ouders? Sommige jongeren hebben een verbrokken gezinsverleden. Vader is niet bekend, of lange tijd uit het zicht verdwenen. Broers en zussen zitten al jaren lang in internaten. Het is van groot belang de bewoner te helpen om orde aan te brengen in zijn eigen gezinsgeschiedenis, bijvoorbeeld door de jongere weer in contact te laten komen met z'n verdwenen vader.

II. Begeleidingswijze

Het begeleidingsprofiel ziet er als volgt uit:

++	+	o	-	--
c.cdg	c.sug c.inz c.rol	c.str c.ver c.ser c.pos c.vra c.cze c.beg	c.bet c.rui c.sam	c.dir c.doe

Tabel 9.2 Begeleidingsprofiel "problemen in het contact met de ouders"

II.1 "Voortdurende ruzies"

Centrale elementen

Ruzies tussen ouders en jongeren hebben verschillende oorzaken en de wijze van interveniëren van de begeleider hangt hiermee samen. In geval van voortdurende ruzies heeft het contact tussen de jongere en zijn ouders een overwegend negatieve kleur. Men ziet de positieve zaken niet meer en de interactie beperkt zich voornamelijk tot de problemen die er spelen. Begeleiders zien hier als een belangrijke opgave "het bevorderen van positieve interacties". Dit gebeurt op verschillende manieren, zoals:

- * De bewoner stimuleren om ook eens gewoon gezellige dingen met de ouders te gaan doen in plaats van steeds maar problemen uit te willen praten.

- * Het positief herbenoemen van zaken die door de ruzies een uitsluitend negatieve kleur hebben gekregen (in "betutteling" zit ook "zorg en betrokkenheid").

Verder zitten er in de begeleidingswijze een aantal veel voorkomende elementen:

- * Inzicht geven hoe de bewoner en zijn ouders met elkaar omgaan.
- * De bewoner confronteren met zijn eigen aandeel in het conflict.
- * Nagaan wat de bewoner wil met zijn ouders.
- * Duidelijk maken hoe de bewoner anders en beter zou kunnen reageren.
- * Een gesprek van de jongere met de ouders voorbereiden. Soms laat de begeleider de jongere tevoren op papier zetten wat hij tegen zijn ouders wil zeggen.
- * Ook gebeurt het dat de begeleider aanwezig is bij het gesprek tussen de jongere en zijn ouders. Hij maakt dan tevoren duidelijk aan de bewoner wat deze in het gesprek van de begeleider kan verwachten (reguleren, de scherpe kantjes eraf halen, interacties inzichtelijk maken, de bewoner steunen bij pogingen om bepaalde gevoelens duidelijk te maken).

Nuanceringen

- * Accenten in de werkwijze hangen samen met de aard van de ruzie en de opstelling van de jongere en zijn ouders daarin. Wanneer de bewoner zich arrogant en onredelijk gedraagt, zal de begeleider hem vooral confronteren met zijn eigen aandeel in het conflict. Hebben ouders moeite met reële processen van zelfstandig worden van de jongere, dan is de begeleider naar de jongere meer steunend aanwezig en zal hij veel aandacht besteden aan het inzichtelijk maken van dit soort ontwikkelingsprocessen.
- * Ruzies kunnen te maken hebben met gevoelens van afwijzing en een hunker naar bevestiging. Als gevolg hiervan kunnen er bij de jongere irreële verwachtingen ontstaan ten aanzien van de ouders. Er is dan sprake van een vicieuze cirkel:

zich afgewezen voelen - sterke behoefte aan acceptatie en bevestiging - wensdenken en irreële verwachtingen - confrontatie en/of conflict - teleurstelling en zich afgewezen voelen.

Centraal element in de begeleidingswijze bij dergelijke problemen is, dat de begeleider de jongere zijn irreële verwachtingen zelf laat toetsen aan de realiteit: "Denk je dat je je vader kunt veranderen? Is het reëel je moeder te willen zien als je beste vriendin? Je denkt dat alle problemen opgelost zijn als je weer thuis woont; maar, waarom ben je indertijd van huis weggegaan en wat is er sindsdien veranderd?" De ideeën die de jongere zich in het hoofd gezet heeft zijn hardnekkig. Het is daarom belangrijk de jongere zelf de confrontatie met de realiteit te laten maken.

Uit de verschillende "als-dan combinaties" en de "analyse per bewoner" valt een stapsgewijze strategie af te leiden:

- Datgene wat de bewoner verwacht (van ouders, thuissituatie) herbenoemen als iets wat hij erg graag zou willen.
- De bewoner zijn verwachtingen laten toetsen aan de realiteit.
- Samen formuleren van haalbare doelen: wat denkt de bewoner dat wèl mogelijk is en wat zou hij dan willen?
- Met de bewoner nagaan hoe die doelen te realiseren zijn, suggesties doen.

II.2 "Dreigende breuk"

Centrale elementen

Wanneer een bewoner contact met ouders vermijdt of zelfs geen contact meer wil, blijkt dat geen keuze te zijn, maar eerder een kwestie van "niet kunnen", er geen raad mee weten. Bij Turkse en Marokkaanse meisjes komt daar nog bij: angst voor de consequenties van een hernieuwd contact ("Misschien stuurt m'n vader me terug naar Turkije"). Tegelijkertijd blijken de ouders toch belangrijk te zijn. In de werkwijze van de begeleiders komen de volgende elementen voor:

- * De bewoner wijzen op de onvermijdelijkheid van het contact met de ouders: "Vroeg of laat kom je je ouders toch weer tegen en het is beter om dat contact nu met steun van begeleiders dan toch maar aan te gaan".
- * De jongere inzicht geven in de situatie waarin de ouders zich bevinden. De begeleider laat de bewoner zich verplaatsen in de situatie van de ouders of verduidelijkt zelf de situatie waarin ouders zich bevinden. Op deze wijze hoopt men begrip te kweken voor de ouders en de (culturele) achtergrond van waaruit deze handelen.
- * "Begrip kweken" wordt niet gezien als een poging om de jongere zich aan te laten passen. Eigen keuzen van de bewoner worden hierbij gerespecteerd en gestimuleerd.
- * Nagegaan wordt welke gevoelens de jongere over de breuk met de ouders heeft, wat de ouders voor de jongere betekenen en hoe de jongere het contact in de toekomst zou willen.

Nuanceringen

Bij allochtone jongeren kan een breuk met de ouders en daarmee met de familie hen in een sociaal isolement brengen. Herstel van contact - binnen de grenzen van het haalbare - is uitermate belangrijk. Hierbij wordt de kanttekening gemaakt, dat

de kans op eventuele represailles van de kant van de ouders eerst ingeschat dient te worden. Soms kan het beter zijn om voorlopig geen contact te leggen, of om eerst een bemiddelingspoging vanuit het TCK te ondernemen.

II.3 "Opgekropte gevoelens van ongenoegen"

Centrale elementen

Het gaat om gevoelens van boosheid en teleurstelling doordat de jongere zich in de steek gelaten of niet geaccepteerd voelt door de ouders. De jongere weet met deze gevoelens geen raad en slikt ze in, waardoor deze gevoelens een eigen leven gaan leiden. Het gevolg kan zijn: explosie van agressie of diffuse negatieve gevoelens ten opzichte van de ouders.

De begeleidingswijze wordt gekenmerkt door:

- * Ruimte geven aan de bewoner om gevoelens te uiten, de gevoelens serieus nemen en begrip tonen.
- * Nagaan waar de gevoelens vandaan komen; diffuse totaal-gevoelens terugbrengen tot de situatie die deze gevoelens heeft veroorzaakt.
- * Inzicht geven in de situatie (positie van de ouders), eventueel positief herbenoemen van negatief beleefde situaties.
- * Confrontatie met negatieve consequenties van de wijze waarop de bewoner gevoelens niet of indirect uit.
- * Suggesties doen hoe de bewoner op een andere wijze uiting zou kunnen geven aan zijn gevoelens.

Nuanceringen

Het komt voor dat de begeleider de indirecte wijze waarop de jongere zijn gevoelens uit (uit protest bepaalde verplichtingen jegens de ouders niet nakomen) niet accepteert en in dit opzicht eisen stelt aan de jongere.

Voorgaand thema hangt nauw samen met de categorie "problemen in het omgaan met eigen gevoelens". Genoemde zaken zullen daar terugkomen en uitgewerkt worden.

II.4 "Afhankelijke opstelling"

Centrale elementen

De jongere stelt zich afhankelijk op in het contact met zijn ouders, durft zijn eigen mening niet kenbaar te maken en probeert krampachtig te voldoen aan (vermeende) verwachtingen van de ouders. In de wijze van begeleiden komen de volgende aspecten naar voren:

- * De jongere confronteren met zijn afhankelijke opstelling en inzicht geven in de consequenties van deze opstelling.
- * Duidelijk maken dat de jongere keuzen kan maken; nagaan wat hij zelf wil.
- * De bewoner stimuleren tot eigen keuzen; wanneer de begeleider een bepaalde keuze minder geslaagd vindt, dan maakt hij dat weliswaar kenbaar, maar de uiteindelijke keuze laat hij (binnen de grenzen van het toelaatbare) aan de jongere.
- * Een gesprek van de jongere met de ouders voorbereiden. Soms laat de begeleider de jongere tevoren op papier zetten wat hij tegen zijn ouders wil zeggen.
- * Suggesties doen hoe de bewoner zaken anders aan zou kunnen pakken.

Nuanceringen

- * Bij het bevorderen van een meer zelfstandige houding ten opzichte van de ouders wordt rekening gehouden met de mogelijkheden van de jongere en met de belemmeringen, die de jongere zelf van een afhankelijke opstelling ondervindt. Sommige bewoners hebben daarvoor meer tijd nodig dan andere.
- * Soms ontwikkelt de jongere een meer zelfstandige houding ten aanzien van de ouders, maar blijft hij zich in financieel opzicht afhankelijk van hen opstellen of misbruikt hij op dit punt de zorg van de ouders. De begeleider confronteert de bewoner hiermee en kan als dit geen effect heeft, paal en perk stellen aan de financiële ondersteuning van de ouders.
- * Het komt voor dat een jongere zich verantwoordelijk voelt voor de problemen van de ouders (bijvoorbeeld in geval van een alleenstaande moeder die alcoholverslaafd is) en zijn leven daarop afstemt. De begeleider probeert dan de verwachting van de jongere, dat hij de problematiek van de ouders zou kunnen oplossen, te relativiseren en de verantwoordelijkheid terug te leggen bij de ouders zelf. Besproken wordt hoe de jongere met een dergelijke situatie om zou kunnen gaan.

Voorgaand thema hangt nauw samen met de categorie "afhankelijke, subassertieve

opstelling van de bewoner". Genoemde zaken zullen daar terugkomen en uitgewerkt worden.

III. Conclusies

In geval van problemen van een bewoner met zijn ouders, neemt het "praten over" een belangrijke plaats in. Begeleiders besteden veel aandacht aan het vergroten van inzicht bij de bewoner (inz +): inzicht in het losmakingsproces, inzicht in de wijze waarop de bewoner en zijn ouders met elkaar omgaan. Het bevorderen van inzichten gaat gepaard met suggesties hoe de bewoner anders (in de zin van beter) zou kunnen handelen ten opzichte van zijn ouders (sug +).

In het contact tussen de bewoner en zijn ouders kunnen onjuiste ideeën en veronderstellingen een rol spelen, welke het onderling contact in negatieve zin beïnvloeden. Begeleiders stimuleren de bewoner voortdurend deze ideeën en veronderstellingen te toetsen aan de realiteit (cdg ++).

Problemen met de ouders kunnen door de bewoner geprojecteerd worden op de begeleider. Als antwoord hierop besteden begeleiders veel aandacht aan het verduidelijken van hun eigen handelwijze vanuit de begeleidersrol (rol +) en is men terughoudend in het geven van directieven (dir --).

Problemen in het contact met de ouders kunnen een verschillende inhoud hebben. Bij drie van de thema's is er sprake van een conflictueuse relatie (voortdurende ruzies, dreigende breuk, opgekropte gevoelens van ongenoegen), bij het vierde thema gaat het om een afhankelijke opstelling van de bewoner. Samenhangend hiermee kent de begeleidingswijze - naast de genoemde algemene aspecten verschillende accenten.

Bij een conflictueuse relatie ligt het accent op:

- Vergroten van het rolinlevingsvermogen van de bewoner.
- De bewoner stimuleren om gevoelens van ongenoegen op adequate wijze te uiten.
- Bevorderen van positieve interacties tussen de bewoner en zijn ouders.

In geval van een afhankelijke opstelling wordt de jongere gestimuleerd tot het maken van eigen keuzen.

Hoewel er bij 58% van de bewoners sprake is van een echtscheiding, komt in de begeleidingswijze echtscheidingsproblematiek niet als cluster voor. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn, dat deze problematiek bij een relatief klein

deel van de bewoners actueel is.

In geval van conflicten tussen allochtone jongeren en de ouders wordt veel energie gestopt in het voorkomen van een definitieve breuk en in het herstel van het contact.

9.3.3 Begeleidingswijze bij problemen in (het leggen van) sociale contacten

I. Problematiek

Jongeren die problemen hebben in het leggen van sociale contacten, voelen zich eenzaam en leven in een sociaal isolement. Vrienden hebben ze niet of nauwelijks. Op school, werk of zelfs in het TCK vinden ze weinig aansluiting bij anderen. Bij sommige van hen - namelijk diegenen, die vanuit een internaatssituatie komen - wordt dit probleem pas tijdens het TCK-verblijf zichtbaar. Door de vanzelfsprekendheid van het leefgroepgebeuren in het internaat is de jongere daar zelden alleen. Er zijn altijd wel anderen aanwezig. "Internaatjongeren" hebben daardoor nauwelijks geleerd hoe ze zelf contacten kunnen leggen en stellen zich passief, afwachtend op omdat ze niet weten wat te doen. Bij jongeren die vanuit een gezinssituatie geplaatst zijn, kan het voorkomen dat de jongere bang is om contacten met anderen te leggen. Er is dan meestal sprake van een sterk wantrouwen ten opzichte van anderen, gevoed door negatieve ervaringen. Wanneer jongeren sociaal angstig zijn, is de vrijetijdsbesteding een probleem, aangezien hier de noodzaak tot het leggen van (nieuwe) contacten nogal eens aanwezig is. Belangrijk is dat de jongere het probleem onderkent. Begeleiders signaleren afweer- en camouflagereacties bij bewoners: ruzie zoeken, zich hautain terugtrekken op de eigen kamer, de schijn ophouden van veel vrienden en dergelijke. Begeleiders brengen naar voren dat het leren aangaan van sociale contacten nauw samenhangt met het leren alleen te zijn. Sommige jongeren zijn zo bang om alleen te zijn, dat ze zich haastig aan ieder die ze tegenkomen proberen vast te klampen; dergelijke contacten zijn dikwijls gedoemd te mislukken.

II. Begeleidingswijze

Het begeleidingsprofiel ziet er als volgt uit:

++	+	o	-	--
c.bet c.beg	c.pos c.sug c.inz	c.str c.doe c.vra c.cze c.cdg	c.rui c.ser c.sam c.rol	c.dir c.ver

Tabel 9.3 Begeleidingsprofiel "problemen in (het leggen van) sociale contacten"

II.1 "Sociaal isolement"

Centrale elementen

De begeleidingswijze bij bewoners die geen contacten durven leggen, wordt gekenmerkt door:

- * Belangstelling tonen, aandacht geven.
- * Nagaan hoe de bewoner contacten legt.
- * De bewoner inzicht geven in zijn functioneren en de consequenties ervan.
- * Suggesties doen hoe de bewoner contacten kan leggen.
- * De bewoner aanzetten om dingen uit te proberen.
- * Steun ("opstapjes") geven bij het leggen van contacten binnen het TCK.

Nuanceringen

- * Jongeren met een internaatsverleden hebben veel stimulering nodig om zelf actief contacten te leggen.
- * Wanneer de bewoner erin slaagt een enkel contact te leggen, heeft hij vaak hooggespannen verwachtingen en kan hij zich geheel vastklampen aan zo'n contact. Dergelijke contacten zijn dan weer gedoemd tot mislukken. De begeleider probeert in dergelijke situaties de hooggespannen verwachtingen te relativeren en de bewoner bovendien te stimuleren tot het aangaan van verschillende contacten.

- * Jongeren die eenzaam zijn, kunnen de begeleider als vriend gaan zien en claimen dan voortdurend de aandacht van de begeleider.

De begeleidingswijze in dergelijke situaties houdt in:

- Verduidelijken van de eigen rol: "begeleider-zijn" is iets anders dan "vriend-zijn".
- Enige afstand nemen bijvoorbeeld door het contact te beperken tot de geplande begeleidingsgesprekken.
- In tijd afbakenen van de begeleidingsgesprekken.

De bewoner kan zich door een dergelijke opstelling van de begeleider afgewezen voelen. Van belang is daarom, dat de begeleider in de contacten die er zijn, z'n betrokkenheid op de bewoner duidelijk laat blijken.

II.2 "Op negatieve wijze aandacht vragen"

Centrale elementen

Bewoners kunnen op negatieve wijze aandacht vragen bijvoorbeeld door voortdurend te zeuren over hun problemen, ruzie te maken of door een hautaine houding. De wijze van begeleiden wordt gekenmerkt door:

- * De bewoner confronteren met zijn gedrag en de consequenties ervan.
- * Laten merken hoe het gedrag bij de begeleider overkomt en irritaties erover uitspreken.
- * Suggesties doen hoe de bewoner op een positieve wijze aandacht kan vragen (bijvoorbeeld door ook over leuke dingen te praten of door belangstelling te tonen voor een ander).

III. Conclusies

Problemen van bewoners in sociale contacten zijn toegespitst op "sociaal isolement" en "op een negatieve wijze aandacht vragen". De houding van een begeleider wordt hier getypeerd door betrokkenheid (bet ++) en positieve stimulering (pos +), overigens zonder dat de begeleider het gebrek aan sociale contacten van de jongere probeert te compenseren (sam -). Verder geeft de begeleider de bewoner inzicht in zijn eigen ineffektieve gedrag (inz +) en reikt hij gedragsalternatieven aan (sug +).

Wanneer een bewoner op negatieve wijze aandacht van de begeleider claimt, laat deze zijn irritaties hierover blijken (beg ++).

9.3.4 Begeleidingswijze bij afhankelijk, subassertief gedrag

I. Problematiek

Begeleiders signaleren bij de helft van de bewoners assertiviteitsproblemen. De problematiek kan verschillende vormen aannemen:

De jongere komt niet uit voor zijn eigen mening, waait met alle winden mee. Hij richt zich steeds op wat anderen vinden en neemt zelf geen eigen standpunt in. Soms gaat dit nog een stap verder. De jongere richt zich dan ook in zijn handelen op wat hij denkt dat anderen van hem verwachten. Vooral in vriendschappen signaleren begeleiders nogal eens dat één van beiden zichzelf probeert weg te cijferen en zich volledig afhankelijk opstelt van de ander, een soort overgave.

Deze jongeren laten zich gemakkelijk domineren, hebben weinig weerwoord en kunnen moeilijk "nee" zeggen. Er ontstaan dan dikwijls situaties waarin de jongere over zich laat lopen, veel slikt om goeie maatjes met de ander te blijven, maar inwendig ploft van woede. Een voortdurend zich aanpassen gepaard gaand met incidentele, buitensporige woedeuitbarstingen is het gevolg.

Aan dergelijke problematiek ligt volgens begeleiders onzekerheid ten grondslag en angst voor afwijzing. De jongere wil boven alles aardig gevonden worden. Ook spelen verkeerde veronderstellingen een rol over hoe men zich in contacten dient te gedragen (bijvoorbeeld man-vrouw verhoudingen bij verkeringen).

II. Begeleidingswijze

Het begeleidingsprofiel ziet er als volgt uit:

++	+	o	-	--
c.sug	c.ver c.sam c.cze c.rol	c.bet c.vra c.cdg c.beg	c.str c.doe c.inz	c.rui c.dir c.ser c.pos

Tabel 9.4 Begeleidingsprofiel "afhankelijke, subassertieve opstelling van de bewoner"

II.1 "Afhankelijke opstelling"

Centrale elementen

De bewoner stelt zich afhankelijk op, durft niet voor zijn eigen mening uit te komen of problemen aan te kaarten; hij richt zich op wat anderen vinden en laat over zich lopen.

In de begeleidingswijze zijn de volgende elementen te vinden:

- * De bewoner confronteren met zijn eigen aandeel in (probleem)situaties en de consequenties die dat heeft.
- * De bewoner wijzen op het belang zijn leven in eigen hand te nemen. Duidelijk maken, dat de bewoner alleen zèlf de situatie kan veranderen.
- * Nagaan wat de bewoner van bepaalde zaken vindt en wat hij wil; de bewoner een afweging laten maken van "voors" en "tegens".
- * De bewoner stimuleren tot een eigen keuze en deze keuze zo veel mogelijk ondersteunen.
- * Suggesties doen hoe de bewoner beter voor zichzelf op kan komen in sociale contacten en soms dit in de vorm van een rollenspel uitspelen.

Nuanceringen

- * Het komt voor dat de bewoner keuzen maakt, waar de begeleider het niet mee eens is. De begeleider maakt dan zijn mening kenbaar, geeft zijn overwegingen daarbij aan, maar laat de bewoner zelf de uiteindelijke beslissing nemen. Deze beslissing wordt door de begeleider (binnen bepaalde grenzen) gerespecteerd.
- * Soms staat de bewoner voor de opgave om moeilijke zaken te bespreken (bijvoorbeeld met leerkracht, huisarts, of ouders). Wanneer hij dit alleen niet aandurft, gaat de begeleider met hem mee. De bewoner dient in het betreffende gesprek zelf de zaken aan te kaarten. De begeleider maakt tevoren aan de bewoner duidelijk welke steun deze tijdens het gesprek van hem kan verwachten.

III. Conclusies

Bij afhankelijk, subassertief gedrag van een bewoner is de houding van de begeleider confronterend: de begeleider laat de bewoner zien wat zijn aandeel in probleemsituaties is (cze +) en doet suggesties hoe de bewoner zich anders zou

kunnen opstellen (sug ++). Benadrukt wordt dat de bewoner alleen zelf iets aan zijn situatie kan veranderen en dat hij daartoe zelf de keuze dient te maken (ver +, dir --).

Wanneer een bewoner moeilijke zaken aan moet kaarten, kan het zijn dat de begeleider dit samen met de bewoner doet (sam +). Vooraf wordt dan besproken welke ondersteuning de bewoner van de begeleider kan verwachten (rol +).

9.3.5 Begeleidingswijze bij problemen in het omgaan met gevoelens

I. Problematiek

Omgaan met eigen gevoelens is een problematiek die bij vrijwel alle bewoners speelt.

Sommige jongeren hebben last van diffuse onlustgevoelens; ze voelen zich rot, hebben sjagrijnige buien zonder dat ze weten, waar die gevoelens vandaan komen. Niet zelden probeert de bewoner dergelijke gevoelens weg te drinken of weg te blowen. In een aantal gevallen zakt de bewoner weg in zwaarmoedigheid en depressiviteit.

Veel jongeren uiten hun irritaties en spanningen niet op een adequate manier. De gevoelens worden opgekropt of afgereageerd in andere situaties, vaak impulsief en buiten proportie; enorme ruzies zijn nogal eens het gevolg. De heftige agressie of depressiviteit is dikwijls terug te voeren op gevoelens van machteloosheid, een gevoel van "alles overkomt me en ik kan niets aan de situatie veranderen".

Ook komt het voor dat jongeren bepaalde gevoelens niet onderkennen, weglachen of problemen overschreeuwen. De jongere kan dan bijvoorbeeld heel rationeel over allerlei zaken praten waar hij gevoelsmatig niet aan toe is. Problemen worden gerelativeerd, het klinkt allemaal heel mooi, maar de wijze waarop de bewoner erover praat klopt niet met hoe hij zich gedraagt.

Gevoelens kunnen ambivalent zijn, zelfs tegengesteld of zeer wisselend. De jongere raakt hierdoor in verwarring en ontkent die gevoelens, waarmee hij niet uit de voeten kan.

Tenslotte hebben sommige jongeren last van angsten: angst na een verkrachting of angst voor de dood. Angst kan een verlamme werking hebben; de bewoner gaat steeds minder ondernemen, trekt zich steeds meer terug.

II. Begeleidingswijze

Het begeleidingsprofiel ziet er als volgt uit:

++	+	o	-	--
c.doe c.vra	c.sug c.inz c.cze	c.bet c.rui c.dir c.beg	c.str c.ser c.pos c.cdg	c.ver c.sam c.rol

Tabel 9.5 Begeleidingsprofiel "problemen in het omgaan met eigen gevoelens"

II.1 "Depressiviteit"

Centrale elementen

De begeleidingswijze bij bewoners die last hebben van depressieve gevoelens, bestaat uit:

- * De begeleider gaat samen met de bewoner na waar de depressieve gevoelens vandaan komen. Deze gevoelens zijn vaak "diffuus" en "totaal", zonder dat de jongere weet wat de oorzaak is. De begeleider laat de bewoner praten over de dingen waar hij mee bezig is om te achterhalen welke situaties de depressieve gevoelens oproepen. Het diffuse-totaal-gevoel kan daardoor teruggebracht worden tot de situatie, die de gevoelens veroorzaakt heeft. Nuancering en relativering van de depressieve gevoelens wordt mogelijk. Ook wordt stilge staan bij plezierige ervaringen, waardoor een gedifferentieerd beeld van plezierige en onplezierige gevoelens kan ontstaan.
- * De bewoner kan blijven "graven" in zijn eigen gevoelens en daardoor in een negatieve spiraal komen; de depressieve gevoelens worden dan versterkt. De begeleider probeert daarom de bewoner betrokken te houden op de dagelijkse realiteit. Praten over vroeger of de verre toekomst dient op een gegeven moment plaats te maken voor hoe de bewoner nu bezig is orde te scheppen in zijn dagelijks leven en z'n doelen realiseert.
- * Depressiviteit gaat meestal samen met passiviteit. De begeleider geeft de jongere inzicht in de mogelijkheden om iets aan zijn situatie te veranderen en stimuleert hem tot actie.

Nuanceringen

Sommige bewoners kunnen wegzakken in praten over hun depressieve gevoelens en deze zelfs koesteren. De begeleider waakt ervoor dat hij niet te zeer meeresoneert op die zwaarmoedigheid of zich (bijvoorbeeld bij psychiatrisch getinte problematiek) mee laat slepen in de fantasiewereld van de bewoner. Juist bij deze bewoners is het van belang de begeleiding gericht te houden op de alledaagse dingen.

II.2 "Agressiviteit"

Centrale elementen

De bewoner is impulsief agressief, reageert gevoelens van onlust af op anderen.

Begeleidingswijze:

- * De bewoner op een rij laten zetten wat er precies is gebeurd en wat aanleiding gaf tot het agressieve gedrag.
- * Begrip tonen voor de gevoelens van de bewoner.
- * Inzicht geven in de negatieve consequenties die het gedrag heeft.
- * Laten zien dat er andere manieren zijn om op de situatie te reageren.

Nuanceringen

Wanneer het agressieve gedrag een fysiek karakter heeft en bedreigend voor anderen is, stelt de begeleider paal en perk aan het gedrag en kan verwijdering uit het TCK het gevolg zijn.

II.3 "Gevoelens onderdrukken"

Centrale elementen

De bewoner heeft moeite met het uiten van gevoelens. Onplezierige gevoelens worden onderdrukt, gerationaliseerd of weggelachen.

De begeleidingswijze bevat de volgende elementen:

- * De begeleider vraagt naar de gevoelens, die de bewoner heeft bij de dingen waarover hij praat en haalt de gevoelskant van hetgeen de bewoner zegt naar voren.
- * De begeleider geeft zijn eigen indruk over de gevoelens, die hij bij de bewoner meent waar te nemen en gaat bij de bewoner na of die indruk juist is.

- * De bewoner wordt geconfronteerd met de wijze waarop hij omgaat met zijn gevoelens en de consequenties die dat heeft.

Nuanceringen

In geval van traumatische ervaringen (verkrachting, incest) is de begeleider terughoudend met het naar boven halen van gevoelens. Zie verder paragraaf 9.3.8 "traumatische ervaringen".

III. Conclusies

In de begeleidingswijze bij problemen in het omgaan met eigen gevoelens zitten twee belangrijke aspecten:

1. "Praten over".

De begeleider probeert vragenderwijs de gevoelens van de bewoner en de situatie waardoor deze gevoelens opgeroepen worden helder te krijgen (vra ++). Hij confronteert de bewoner met gevoelens, die hij meent waar te nemen en met de wijze waarop de bewoner er uiting aan geeft (czie +). Hij geeft inzicht in de negatieve consequenties van het gedrag van de bewoner (inz +).

2. "Stimuleren tot actie".

Voorkomen dient te worden, dat de bewoner wegzakt in het alleen maar praten over gevoelens. De begeleider stimuleert hem om er iets mee te doen (doe +) en doet daar suggesties voor (sug +).

9.3.6 Begeleidingswijze bij passief, inactief gedrag

I. Problematiek

Enkele bewoners zijn inactief, komen nergens toe. Dit kan betrekking hebben op de vrije tijd, de dagindeling of het aangaan van contacten. Er wordt wel gepraat over de problemen en hoe een en ander zou kunnen veranderen. Er worden plannen gemaakt maar er gebeurt niets. De jongere laat alles maar zo'n beetje over zich heen komen.

Soms lijkt het voortdurend praten een voorwendsel om niets te hoeven doen. De bewoner geeft zichzelf en de begeleider het idee dat hij flink bezig is, maar in werkelijkheid gebeurt er niets.

II. Begeleidingswijze

Het begeleidingsprofiel ziet er als volgt uit:

++	+	o	-	--
c.dir c.doe	c.sam	c.str c.ver c.ser c.sug	c.bet c.inz c.vra c.cze c.beg c.rol	c.rui c.pos c.cdg

Tabel 9.6 Begeleidingsprofiel "passief zijn, nergens toe komen"

II.1 "Nergens toe komen"

Centrale elementen

Kenmerken van de begeleidingswijze zijn:

- * De bewoner wordt geconfronteerd met zijn gedrag (veel praten en plannen, maar niets doen). De begeleider maakt duidelijk dat het alleen zin heeft over problemen te praten, als de bewoner er echt iets mee wil. Nagegaan wordt wat de bewoner tegen houdt.
- * De begeleider probeert het "praten over problemen" om te buigen naar hoe de bewoner bezig is z'n voornemens en plannen te realiseren. De jongere wordt verantwoordelijk gemaakt voor zijn eigen leven en dient te beseffen, dat alleen hijzelf iets aan de situatie kan veranderen.
- * De bewoner wordt aangespoord tot actie: er worden concrete plannen gemaakt, de begeleider doet suggesties en stimuleert de bewoner tot experimenteren. Sommige bewoners komen nergens toe, omdat ze niet weten wat ze willen. Dingen uitproberen is dan een goeie manier om er achter te komen wat leuk is en wat niet.
- * De begeleider biedt structuur: hij heeft regelmatig contact met de bewoner en gaat na wat deze met de plannen gedaan heeft.

Nuanceringen

- * Wanneer de passiviteit van de bewoner te maken heeft met angst voor nieuwe situaties en onzekerheid, biedt de begeleider steun door samen actie te nemen (samen zoeken naar huisvesting tegen het eind van het TCK-verblijf en dergelijke).
- * Komt de bewoner ondanks aansporingen niet tot enige actie, dan verhoogt de begeleider de druk op de bewoner. Deze wordt verplicht tot actie, daar worden afspraken over gemaakt en de begeleider controleert wat de jongere met de afspraken gedaan heeft.
- * Het komt voor dat actie van de bewoner van groot belang is, omdat er veel op het spel staat (bijvoorbeeld het al dan niet verkrijgen van een uitkering). Laat de jongere het ondanks aansporingen en pressie afweten, dan kan het zijn dat de begeleider de verantwoordelijkheid van de bewoner overneemt en zaken voor de bewoner regelt. Wanneer dergelijke situaties regelmatig voorkomen, stelt de begeleider de continuering van het TCK-verblijf ter discussie.

III. Conclusies

De begeleidingswijze bij passief, inactief gedrag wordt gekenmerkt door directiviteit en actiegerichtheid (dir ++, rui --, doe ++). De begeleider laat weinig betrokkenheid en positieve stimulering zien (bet -, pos --). Bovendien lijkt hij niet zo geneigd om veel met de bewoner te reflecteren op diens gedrag (inz -, vra -, cze -). Het is een houding van "niet teveel praten, maar doen".

Waar de passiviteit van de bewoner te maken heeft met angst voor bepaalde situaties, biedt de begeleider steun door samen actie te nemen (sam +).

9.3.7 Begeleidingswijze bij gebrek aan zelfvertrouwen en een negatief zelfbeeld

I. Problematiek

De bewoner heeft weinig gevoel van eigenwaarde en het zelfbeeld is negatief. Als gevolg daarvan onderschat de jongere zichzelf: ik kan toch niets. Ook zijn er jongeren die te hoge verwachtingen van zichzelf hebben. Ze zetten zichzelf onder druk met niet-haalbare eisen en zijn bovendien bang om te falen. Hun plannen

zijn groots, maar onuitvoerbaar. De mislukking die dan onvermijdelijk volgt, leidt ertoe dat ze steeds meer aan zichzelf gaan twijfelen; het is een voedingsbodemp voor het ontstaan van gevoelens van minderwaardigheid.

De wijze waarop jongeren hieraan uiting geven verschilt: onzekerheid tonen, ontkenning of compensatiegedrag (zich groter, stoerder voordoen dan men is) en dergelijke.

Ook in het begeleidingsproces kunnen deze jongeren zichzelf aardig onder druk zetten: alles moet van de ene dag op de andere totaal veranderen.

II. Begeleidingswijze

Het begeleidingsprofiel ziet er als volgt uit:

++	+	o	-	--
c.bet	c.rui	c.ver	c.str	c.sug
c.pos	c.sam	c.ser	c.dir	c.beg
c.cdg	c.doe	c.inz	c.vra	c.rol
			c.cze	

Tabel 9.7 Begeleidingsprofiel "gebrek aan zelfvertrouwen, negatief zelfbeeld"

II.1 "Onzekerheid en een negatief zelfbeeld"

Centrale elementen

In de wijze van begeleiden zijn de volgende elementen te vinden:

- * De begeleider toont belangstelling en begrip voor de bewoner.
- * De bewoner wordt gewezen op de dingen, die hij goed gedaan heeft en de begeleider laat de bewoner daar zelf ook voorbeelden van noemen.
- * De begeleider spreekt zijn vertrouwen in de bewoner uit en steunt hem in zijn ideeën en initiatieven.
- * Positieve ervaringen versterken het zelfvertrouwen en worden bevorderd. Wanneer de bewoner zich onzeker voelt over bepaalde dingen die hij moet doen, bespreekt de begeleider met hem wat een en ander precies inhoudt. Gezamenlijk wordt er een plan gemaakt met haalbare stappen, zodat een positieve ervaring mogelijk wordt.

- * De bewoner wordt gestimuleerd om dingen te ondernemen en krijgt tijd en ruimte om daarin z'n eigen tempo te volgen en zelf beslissingen te nemen.
- * Moeilijke zaken doet de begeleider samen met de bewoner; daarbij laat hij de bewoner zelf doen wat deze in principe aan kan.

Nuanceringen

- * Wanneer de bewoner te hoge eisen stelt aan zichzelf en daardoor een negatief beeld van zijn eigen mogelijkheden krijgt, laat de begeleider hem nagaan hoe reëel die eisen zijn. De begeleider helpt hem te komen tot meer haalbare eisen ten aanzien van zichzelf.
- * Het naderend vertrek uit het TCK - tegen het einde van het verblijf - roept veel onzekerheid op bij bewoners. De begeleider helpt de bewoner om zich een concreet beeld te vormen van de situatie na het vertrek door bijvoorbeeld contacten met ex-bewoners te stimuleren. Bewoners kunnen zich uit onzekerheid gaan "nestelen" in het TCK en moeten dan voortdurend aangezet worden om activiteiten te ontplooiën ter voorbereiding op de periode na het TCK (huisvesting regelen en dergelijke).
Soms klampen bewoners zich vast aan het contact met de begeleider en dient deze hierin enige afstand te nemen door bijvoorbeeld de frequentie van de contacten te verminderen.

III. Conclusies

Wanneer een bewoner gebrek aan zelfvertrouwen heeft en een negatief zelfbeeld, neemt de begeleider een houding aan van betrokkenheid (bet ++) en positieve stimulering (pos ++). De begeleider bevordert positieve ervaringen van de bewoner (doe +) en confronteert hem achteraf met de positieve resultaten (cdg ++). De bewoner krijgt daarbij de ruimte om zijn eigen tempo te volgen (rui +). Moeilijke zaken worden door de bewoner en de begeleider gezamenlijk gedaan (sam +).

9.3.8 Begeleidingswijze bij traumatische ervaringen

I. Problematiek

Bij ongeveer de helft van de jongeren is sprake van negatieve onverwerkte ervaringen in het verleden. Het gaat om zaken als:

- * Incest.
- * Verkrachting.
- * Het overlijden van één van de ouders.
- * Ernstige mate van verwaarlozing, afwijzing door de ouders.

Dikwijls heeft de jongere deze ervaringen verdrongen, bewust (die tijd is voorbij, daar praat ik niet meer over) of onbewust. De negatieve ervaring kan echter in grote mate bepalend zijn voor hoe de bewoner in het leven staat.

II. Begeleidingswijze

Het begeleidingsprofiel ziet er als volgt uit:

++	+	o	-	--
c.str c.rui c.dir c.sam c.vra	c.sug	c.doe	c.ver	c.bet c.ser c.pos c.inz c.cze c.cdg c.beg c.rol

Tabel 9.8 Begeleidingsprofiel "traumatische ervaringen"

II.1 "Verkrachting en incest"

Centrale elementen

Zolang de bewoner een traumatische ervaring niet verwerkt heeft, kan deze

ervaring in sterke mate bepalend zijn voor de wijze, waarop de bewoner in het leven staat, contacten aangaat en dergelijke. De begeleiding is gericht op het op gang brengen van het verwerkingsproces. Kenmerken van de begeleidingswijze zijn:

- * De bewoner wordt gestimuleerd over het probleem te praten. De begeleider oefent hierbij geen druk uit. Hij brengt zaken terloops ter sprake, geeft daarmee voorzetten en laat het aan de bewoner over om daar al dan niet op in te gaan. Als de bewoner op de uitnodiging van de begeleider ingaat, laat de begeleider de bewoner vertellen wat er is voorgevallen in zo concreet mogelijke bewoordingen. Wanneer de problematiek incest betreft, probeert de begeleider eventuele schuldgevoelens van de bewoner over het gebeuren weg te nemen.
- * De begeleider bespreekt - ook als de bewoner niet over de traumatische ervaring zelf wil praten - hoe de problematiek nu doorwerkt in contacten met anderen. Dit deel wordt gezien als behorend bij de begeleiding vanuit het TCK. De begeleider maakt aan de bewoner duidelijk welk soort hulp hij van hem kan verwachten.
- * Voor de verwerking van de traumatische ervaring als zodanig wordt de bewoner doorverwezen voor meer specialistische hulp. De begeleider stimuleert de bewoner hier iets mee te doen, doet daar voorstellen over. De eerste contacten tussen de bewoner en specialistische hulp worden dikwijls door de begeleider bijgewoond.

Nuanceringen

- * Soms wordt specialistische hulp onverwacht door de bewoner afgebroken. De begeleider accepteert dit niet en eist van de bewoner tenminste een behoorlijke afronding van dat hulpverleningscontact.
- * Wanneer de bewoner na een verkrachting zich zo gedraagt (uitdagen, frequent contact met groep waarbinnen de verkrachting heeft plaatsgevonden), dat er een grote kans op herhaling of represailles ontstaat, dan verbiedt de begeleider de bewoner de omgang met deze groep jongeren.

III. Conclusies

In geval van traumatische ervaringen, stimuleert de begeleider de bewoner om over zijn problemen te praten (vra ++), zonder daar druk op uit te oefenen (rui ++). De begeleider is niet zozeer gericht op het verwerkingsproces (zie de vele --

in het begeleidingsprofiel), maar meer op het voorbereiden van de bewoner op gespecialiseerde hulpverlening (str ++, sug +). Daarbij komt het voor dat de eerste contacten met gespecialiseerde hulpverlening door de bewoner en de begeleider gezamenlijk aangegaan worden (sam ++). Directiviteit (dir ++) van de begeleider heeft betrekking op het vermijden van risico's van herhaling en het correct afronden van aangeane specialistische hulpverlening.

9.3.9 Begeleidingswijze bij het niet kunnen maken van keuzen en geen verantwoordelijkheid nemen voor het eigen gedrag

I. Problematiek

Eigen koersbepaling en de verantwoordelijkheid dragen voor het eigen gedrag geeft bij het merendeel van de bewoners problemen. Een aantal bewoners durft geen beslissingen te nemen, probeert moeilijke beslissingen bij de ander (meestal de begeleider) te leggen, of neemt onduidelijke, halfslachtige beslissingen. Er is sprake van een afhankelijke opstelling, een zich verschuilen achter de ander. Met name jongeren met een internaatsverleden, die gewend zijn dat er veel voor hen geregeld wordt, laten zich veel aanleunen en nemen weinig verantwoordelijkheid. De jongere komt gemakkelijk met zijn problemen bij de begeleider: deze moet het dan maar oplossen. Gezamenlijke plannen, samen gemaakte keuzen blijken naderhand niet door de jongere gedragen te worden. Hij trekt er geen consequenties uit, neemt er geen verantwoordelijkheid voor.

Ook signaleren begeleiders, dat sommige jongeren zelfverantwoordelijkheid interpreteren als "doen waar je zin in hebt" of "geen rekening hoeven houden met anderen". De bewoner bepaalt dan weliswaar zijn eigen koers, maar wenst daar verder niet op aangesproken te worden. Hij neemt geen verantwoording (in de zin van aansprakelijkheid) voor eigen gedrag.

De doelstelling "leren zelf keuzen te maken en daarvoor de verantwoordelijkheid te dragen" ligt in het verlengde van het westerse volwassenheidsbeeld van "individuele zelfstandigheid". Begeleiders constateren dat dit min of meer haaks staat op het cultuurpatroon en de volwassenheidsbeelden van met name jongeren met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Hier staat namelijk respect voor tradities, religie en familie hoog in het vaandel. Het hoog houden van de familie-eer is belangrijker dan individuele ontplooiing. Eigen keuzen maken wordt

soms gezien als ontrouw aan waardevolle tradities. Zorg dragen voor de eigen groep gaat hier vóór individuele zelfstandigheid.

De doelstelling "leren zelf keuzen te maken en daarvoor de verantwoordelijkheid te dragen" kan Turkse en Marokkaanse jongeren in botsing met de eigen familie brengen.

II. Begeleidingswijze

Het begeleidingsprofiel ziet er als volgt uit:

++	+	o	-	--
c.dir c.ver	c.str c.doe	c.ser c.inz	c.pos c.sam c.sug c.cze c.cdg c.rol	c.bet c.rui c.vra c.beg

Tabel 9.9 Begeleidingsprofiel "geen keuze kunnen maken, geen verantwoordelijkheid nemen"

II.1 "Afhankelijke opstelling"

Centrale elementen

De bewoner weet niet wat hij wil en stelt zich afhankelijk op van de begeleider. Kenmerken van de begeleidingswijze zijn:

- * De bewoner confronteren met zijn afhankelijke opstelling.
- * De eigen verantwoordelijkheid van de bewoner en de noodzaak om zelf keuzen te maken verduidelijken.
- * De bewoner stimuleren om na te denken over wat hij wil, eventueel hem ertoe aanzetten dingen uit proberen.
- * Een plan maken met de bewoner, waarbij deze het heft weer in eigen handen moet nemen.
- * Indien nodig de frequentie van de begeleidingscontacten opvoeren om regel-

matig te bespreken hoe de bewoner bezig is met het realiseren van de gemaakte plannen.

Nuanceringen

Jongeren met een internaatsachtergrond leunen soms zo sterk op de begeleider, dat ze gedwongen moeten worden om zaken zelf ter hand te nemen. De opstelling van de begeleider is bij deze jongeren vrij directief: hij geeft opdrachten en controleert of de jongere de opdrachten uitgevoerd heeft.

II.2 "Bij-de-dag leven"

Centrale elementen

De bewoner leeft van de ene dag in de andere, schuift beslissingen voor zich uit en neemt geen verantwoordelijkheid voor wat hij doet.

Kenmerken van de begeleidingswijze zijn:

In dergelijke situaties eist de begeleider van de bewoner een concreet plan wat hij wil met zijn leven en hoe hij daar tijdens zijn TCK-verblijf mee bezig wil gaan. Er worden afspraken gemaakt en de begeleider controleert regelmatig of de bewoner zich aan de gemaakte afspraken houdt. Er is frequent begeleidingscontact.

Twee begeleiders melden een benaderingswijze, waarbij men de jongere een tijdje z'n gang laat gaan in de hoop dat deze vanuit de confrontatie met de ontstane problemen zèlf z'n leven wil veranderen. Deze benaderingswijze levert in geen van beide situaties het beoogde resultaat op.

III. Conclusies

Het maken van eigen keuzen en het nemen van verantwoordelijkheid van de bewoner heeft weinig te maken met de "vrijheid-blijheid" cultuur, die er wel mee geassocieerd wordt. De bewoners worden min of meer verplicht (dir ++) tot het maken van keuzen en het dragen van de verantwoordelijkheid voor gemaakte keuzen (ver ++). Er wordt een plan gemaakt (str +), waarbij de bewoner tot handelen wordt aangezet (doe +).

9.3.10 Begeleidingswijze bij problemen met betrekking tot school of werk

I. Problematiek

School en werk kent bij het merendeel van de bewoners een problematisch verloop. Ten aanzien van school signaleren begeleiders problemen als spijbelen, van school af willen, geen huiswerk maken, problemen in het contact met medeleerlingen en leerkrachten, weglopen, van school gestuurd worden en problemen bij de schoolkeuze. Voor een deel speelt hier mee een gebrek aan motivatie bij bewoners om naar school te gaan, gevoed door het geringe perspectief op werk. Daarnaast spelen zaken als: moeite hebben met gezag, bij de geringste tegenslag afhaken, zichzelf geen verplichtingen op willen leggen, gebrek aan zelfdiscipline en niet nakomen van afspraken. Analoge problemen worden gesignaleerd in werksituaties. Ook hier hebben jongeren moeite om zichzelf op een adequate wijze te handhaven.

II. Begeleidingswijze

Het begeleidingsprofiel ziet er als volgt uit:

++	+	o	-	--
c.beg	c.dir c.ver c.ser c.pos c.sam c.vra	c.str c.rui c.cze c.cdg	c.bet c.doe c.sug c.inz	c.rol

Tabel 9.10 Begeleidingsprofiel "problemen met betrekking tot school of werk"

II.1 "Onregelmatige schoolgang"

Centrale elementen

De bewoner spijbelt of verzinkt excuses (ziek zijn) om niet naar school te hoeven.

Kenmerken van de begeleidingswijze zijn:

- * De begeleider confronteert de bewoner met zijn gedrag en spreekt hem aan op het niet nakomen van (soms door de bewoner zelf gemaakte) afspraken.
- * Sommige begeleiders geven uiting aan hun gevoelens van teleurstelling en boosheid over het gedrag van de bewoner.
- * De begeleider gaat na wat de reden is van het schoolverzuim en wijst de bewoner op zijn verantwoordelijkheden ten aanzien van school.
- * Refererend aan de dagbestedingsverplichting eist de begeleider dat de bewoner naar school gaat en controleert of dat ook gebeurt.
- * Smoesjes om niet naar school te hoeven worden door de begeleider ontmaskerd door het "excuus" serieus op te pakken: "ziek zijn" heeft als consequentie "in bed blijven" of "naar de huisarts gaan".
- * Wanneer de bewoner weer tot een regelmatige schoolgang komt, maakt de begeleider hem daar complimenten over en benadrukt hij, dat de bewoner dat aan eigen inzet te danken heeft.

Nuanceringen

Wanneer de bewoner het niet meer ziet zitten op school en van school af wil, is de opstelling van de begeleider als volgt:

- * Met de bewoner de voor- en nadelen van het afbreken van school op een rij zetten. Alternatieven (bijvoorbeeld werk) afwegen. De bewoner stimuleren een keuze te maken en die keuze respecteren, wanneer er een serieuze en reële weging aan vooraf is gegaan.
- * Een beslissing om van school af te gaan pas accepteren, wanneer de bewoner met een haalbaar alternatief komt.
- * Hulp bieden bij het realiseren van een alternatief plan (bijvoorbeeld werk zoeken) door zaken als: samen naar het arbeidsbureau gaan, samen een sollicitatiebrief opstellen.

II.2 "Geen dagbesteding"

Centrale elementen

Het komt voor dat een bewoner enige tijd zonder dagbesteding zit, doordat hij van school gestuurd wordt, ontslag krijgt op zijn werk of er zelf de brui aan geeft.

Begeleidingswijze:

- * De bewoner wordt gewezen op de dagbestedingsverplichting en er wordt door de begeleider in de regel een termijn gesteld, waarbinnen de bewoner een

dagbesteding dient te hebben. Er is wel eens gekozen voor de strategie om de bewoner zelf te laten ervaren wat het is om geen dagbesteding te hebben in de verwachting, dat de bewoner dan zelf iets zal ondernemen. Dit blijkt averechts te werken: de bewoner doet helemaal niets meer, gaat 's avonds en 's nachts aan de boemel en slaapt overdag uit.

- * De begeleider maakt duidelijk, dat de bewoner zelf verantwoordelijk is voor het verkrijgen van een dagbesteding. Hij gaat na wat de bewoner wil en welke activiteiten de bewoner denkt te ontplooien om het probleem aan te pakken.
- * Een aandachtspunt is de wijze waarop de bewoner zonder dagbesteding vorm geeft aan zijn dagen. De begeleider gaat dit bij de bewoner na maakt het belang duidelijk van een goede dagbesteding met een ritme van op tijd opstaan, verplichte activiteiten zoals werk zoeken of andere werk/schoolvervangende bezigheden, vrije tijd, eten en naar bed gaan. Opstaan is in de regel een moeilijk punt. Soms vraagt de begeleider aan de bewoner zich 's ochtends op een bepaald tijdstip te melden om condities te creëren voor regelmaat in het leefpatroon van de bewoner.

II.3 "Problemen met de baas"

Centrale elementen

De bewoner klaagt over zijn werksituatie of over zijn baas zonder daar verder iets aan te doen.

Kenmerken van de begeleiding:

- * Nagaan hoe het probleem speelt, welke mogelijkheden de bewoner ziet om het probleem op te lossen en welke pogingen de bewoner hiertoe ondernomen heeft.
- * Duidelijk maken dat - wil de bewoner iets veranderen in zijn werksituatie - hij hiertoe zelf het initiatief zal moeten nemen.
- * Bespreken wat de bewoner weerhoudt om het probleem op het werk aan te kaarten. Hierbij hulp aanbieden (bijvoorbeeld in rollenspelvorm een gesprek met de baas oefenen).
- * De consequenties duidelijk maken, wanneer de bewoner het probleem laat liggen, maar de beslissing hierover aan de bewoner laten.

III. Conclusies

De dagbestedingsverplichting en de vele schoolproblemen (spijbelen, van school af willen) leiden tot een directieve opstelling van de begeleider (dir +) en roepen bij de begeleider nogal eens gevoelens van teleurstelling en boosheid op (beg ++). Aangezien school en werk zich grotendeels aan de directe waarneming van de begeleider onttrekken, staat de begeleider voor de opgave zicht te krijgen op hetgeen er zich op school of werk afspeelt (vra +). Wensen van de bewoner om van school te veranderen of werk te zoeken, worden door de begeleider serieus opgepakt (ser +, ver +), mits de bewoner met een concreet alternatief komt. Indien nodig wordt door de bewoner en de begeleider gezamenlijk actie genomen om tot een zinvolle dagbesteding te komen (sam +).

9.3.11 Begeleidingswijze bij het afhouden van begeleiding

I. Problematiek

De begeleiding loopt bij veel bewoners niet altijd even soepel. Bij een aantal bewoners hangt dit samen met het niet accepteren en ontkennen van de eigen problemen. Het kan zijn dat de jongere een houding aanneemt van "ik zal bewijzen dat ik het allemaal best zelf kan" en dat hij elke vorm van bemoeienis van de kant van de begeleider afhoudt. Ook kan het zijn dat de bewoner niet gewend is om over zichzelf te praten en om hulp te vragen bij zijn problemen. Met name zien begeleiders dit bij Turkse en Marokkaanse jongeren, waar - vanuit hun cultuur - "om hulp vragen" gelijk staat met "gebrek aan eigenwaarde" of met "de vuile was buiten hangen". Naast het onderkennen van de eigen problemen speelt ook de motivatie tot verandering een belangrijke rol. Sommige jongeren hebben er moeite mee aangesproken te worden op hun gedrag of nemen geen verantwoordelijkheid voor de eigen leerpunten. De jongere ziet het TCK-verblijf als "een dak boven het hoofd, veel vrijheid en begeleiders op wie je terug kunt vallen". De consequenties van het verblijf worden - als het zo uitkomt - afgehouden. De inzet van de bewoner om iets met zijn verblijf te doen is dan minimaal, gemaakte afspraken worden niet echt opgepakt.

De houding van de bewoner ten opzichte van de begeleider kan bij het niet accepteren van begeleiding variëren van actief verzet (iedere vraag van de begeleider

als bemoeizucht ervaren, strijd over huisregels, conflicten over de begeleidingswijze enzovoorts) tot het ontlopen en zoveel mogelijk negeren van de begeleiding. Ook signaleren begeleiders bij sommige bewoners een pseudo-acceptatie van de begeleiding: de bewoner is zeer welwillend, praat honderd uit over zijn problemen, maar doet uiteindelijk niets met de opmerkingen en de suggesties van de begeleider.

Het moeilijk kunnen accepteren van begeleiding heeft - naar de mening van begeleiders - soms te maken met gezagsproblematiek van de jongere. De begeleider wordt dan geïdentificeerd met de autoritaire vader of een overbeschermende moeder van de bewoner. Ook kan verzet tegen begeleiding gezien worden als een fase in het begeleidingsproces: aan het begin bij de acceptatie van de begeleider of tegen het einde van het verblijf wanneer de jongere zich losmaakt van het TCK om straks op eigen benen te staan.

II. Begeleidingswijze

Het begeleidingsprofiel ziet er als volgt uit:

++	+	o	-	--
c.rui c.rol	c.str c.bet c.ser c.cze	c.dir c.ver c.beg	c.pos c.sam c.inz c.cdg	c.doe s.sug c.vra

Tabel 9.11 Begeleidingsprofiel "afhouden van begeleiding"

II.1 "Ontlopen van begeleiding"

Centrale elementen

De bewoner probeert de begeleiding te ontlopen, houdt zich niet aan afspraken en gaat z'n eigen gang. De begeleidingswijze is als volgt:

- * De begeleider confronteert de bewoner met zijn houding ten opzichte van begeleiding en gaat na wat de achtergrond van deze houding is. Indien van toepassing wordt de bewoner aangesproken op het niet nakomen van afspraken. De bewoner wordt geconfronteerd met de consequenties van zijn houding.

- * Begeleiding kan ervaren worden als betutteling, bemoeizucht. De bewoner projecteert de problemen met zijn ouders op de begeleider. De begeleider brengt in dergelijke situaties de doelstellingen van het verblijf ter sprake en verduidelijkt zijn handelwijze vanuit zijn rol als begeleider.
- * De begeleider zorgt ervoor dat hij betrokken blijft bij het leven van de bewoner. Wanneer de bewoner begeleiding afhoudt, zal de begeleider vaste afspraken maken over begeleidingscontacten en meer het initiatief nemen om zaken aan te kaarten. Ook kan het zijn dat de begeleider betrokkenheid zoekt in het samen gezellige dingen doen, zoals schaatsen, eten en dergelijke. Samen gezellige dingen doen is minder bedreigend en biedt mogelijkheden voor de begeleider om de bewoner te leren kennen en zijn vertrouwen te winnen.
- * De begeleider maakt de bewoner mede-verantwoordelijk voor de begeleiding. Hij gaat na welk belang de bewoner hecht aan de begeleidingsgesprekken en kan hem met een voorstel laten komen over de frequentie en de aard van de begeleidingscontacten. Door de bewoner verantwoordelijk te stellen voor zijn doen en laten, ook met betrekking tot de begeleiding gebruikt de begeleider de "ik-kan-het-zelf-houding" van de bewoner op positieve wijze.

II.2 "Voortdurende strijd met de begeleider"

Centrale elementen

Het ontlopen van begeleiding kan dermate hardnekkig zijn, dat het resulteert in een voortdurende strijd tussen de bewoner en de begeleider. Begeleiders signaleren deze problematiek bij bewoners, die niet of moeilijk gezag accepteren. Naast de bij II.1 genoemde punten kent de werkwijze van de begeleider de volgende elementen:

- * In plaats van continu op te boksen tegen dingen, die niet haalbaar zijn, is het werkbaarder om de begeleidingsdoelen wat lager te stellen en minder eisend te zijn. De begeleider richt zich meer op praktische zaken en houdt het contact wat zakelijker om zo bereikbaar te blijven voor de bewoner. Die zakelijkheid geeft een bepaalde basis, geeft duidelijkheid. Er kan meer uit groeien, maar de verwachting is er niet. Dat geeft ruimte, ook voor de bewoner. Het lager stellen van de begeleidingsdoelen als gevolg van een dergelijke strijd brengt ook bepaalde risico's met zich mee. Een begeleider verwoordt dit als volgt: "Als de relatie verstoord is, ben je geneigd te denken dat je het verkeerd hebt gedaan. Je durft daardoor minder gauw de relatie op het spel te zetten door een conflict aan te gaan. Daarmee kun je je afhankelijk maken van de bewoner

en laat je je gemakkelijk manipuleren. Een conflict kan echter ook iets doorbreken en helderheid brengen."

- * Het kan zinvol zijn om een "rustperiode" in te lassen om het contact niet te negatief te laten worden. De begeleidingsdoelen worden tijdelijk op een laag pitje gezet. De begeleider zorgt er wel voor betrokken te blijven op het leven van de bewoner, maakt minimum afspraken met de bewoner over de begeleiding en spreekt daar de bewoner dan ook op aan.
- * Wanneer de bewoner zich niet houdt aan de minimum voorwaarden voor het TCK-verblijf, wordt continuering van het verblijf ter discussie gesteld. Aangezien in een relatie met veel onderlinge strijd zaken snel op de spits gedreven worden, dient de begeleider tevoren terdege te overwegen of continuering van het TCK-verblijf van de bewoner al dan niet zinvol is.

II.3 "Bedreigende onderwerpen afhouden"

Centrale elementen

Het kan zijn dat de bewoner moeilijke, bedreigende onderwerpen afhoudt, omdat er nog onvoldoende basis van vertrouwen is tussen de bewoner en de begeleider. Dit komt voor in de beginfase van het verblijf. Ook signaleren begeleiders deze problematiek bij allochtone jongeren, die niet gewend zijn over zichzelf te praten en die het idee hebben de "vuile was buiten te hangen". Bij deze jongeren is er dikwijls sprake van weerstand tegen de "officiële" begeleidingsgesprekken. Tenslotte zijn er de bewoners met een langdurig internaatsverleden, dat getekend is door negatieve ervaringen. Deze bewoners zien bemoeienis van de begeleider met veel wantrouwen tegemoet.

De begeleidingswijze is als volgt:

- * Vooral in de beginfase van het verblijf oefent de begeleider niet teveel druk uit. Gesprekken worden begonnen met open vragen naar dagelijkse dingen. Moeilijk bespreekbare zaken worden terloops aangekaart. Gaat de bewoner er niet op in, dan laat de begeleider het een tijdje rusten om het op een later moment weer eens op te pakken.
- * Begeleiders noemen als valkuil, dat een begeleider geneigd is zich te snel op "het psychische" te richten. De bewoner dient echter eerst zijn dagelijkse dingen (school/werk, leefritme) op orde te hebben. Pas wanneer dit enigszins op orde is, heeft het zin om in te gaan op "psychische problemen".
- * De begeleider houdt de begeleiding wat "speels": Hij stopt veel energie in het opbouwen van een goed contact met de bewoner onder andere door samen ook

gezellige dingen te doen. Problemen kunnen dan "en passant" besproken worden.

- * De begeleider confronteert de bewoner met zijn houding ten opzichte van het praten over moeilijke zaken en gaat na wat hiervan de achtergrond is. Aan de bewoner wordt duidelijk gemaakt, dat praten over problemen geen schande is, maar juist mogelijkheden biedt om iets te leren.
- * Het mede-verantwoordelijk maken van de bewoner voor de begeleiding (zie II.1) is ook hier van belang, met name bij bewoners met een langdurig internaatsverleden, die als gevolg hiervan wantrouwend staan ten opzichte van begeleiding.

II.4 "Voortijdig weg willen uit het TCK"

Centrale elementen

De bewoner ziet het TCK-verblijf niet meer zitten en wil zelfstandig gaan wonen.

De begeleider is van mening dat de bewoner hier nog niet aan toe is.

De begeleidingswijze kent de volgende elementen:

- * De bewoner idealiseert in de regel de situatie na vertrek. De begeleider stimuleert hem om te onderzoeken in hoeverre zijn verwachtingen met betrekking tot het zelfstandig wonen realistisch zijn.
- * De begeleider confronteert de bewoner met de dingen, die hij nog zou kunnen leren in het TCK. De begeleider maakt duidelijk, dat hij een vertrek van de bewoner uit het TCK nog te vroeg vindt, maar respecteert de mening van de bewoner. De bewoner krijgt ruimte om zelf een beslissing te nemen.
- * Wanneer de bewoner besluit tot vertrek uit het TCK, biedt de begeleider zijn hulp aan bij de afbouw van het verblijf en de voorbereiding op zelfstandig wonen.

III. Conclusies

Wanneer een bewoner weerstand heeft tegen begeleiding en de begeleider ontloopt, confronteert de begeleider hem met zijn houding ten opzicht van begeleiding (cze +). Verder zal hij zijn eigen handelwijze verduidelijken vanuit zijn rol als begeleider (rol ++). Bij sommige bewoners is de weerstand tegen begeleiding hevig en hardnekkig. De begeleider kiest er dan in de regel voor om de bewoner meer ruimte te geven door de doelen wat lager te stellen, minder

eisend te zijn of een rustperiode in te lassen (rui ++). Het is daarbij van groot belang voor de begeleider om betrokken te blijven op het leven van de bewoner (bet +) en "minimum-afspraken" te maken over vaste begeleidingscontacten en regels, waaraan de bewoner zich dient te houden (str +).

Wil een bewoner voortijdig weg uit het TCK, dan zal de begeleider zijn mening hierover kenbaar maken en de uiteindelijke keuze van de bewoner respecteren (ser +).

Bij allochtone jongeren, die niet gewend zijn om over hun problemen te praten, houdt de begeleider de begeleiding vooral in de beginfase wat informeel. Problemen worden "en passant" aangekaart.